

Nr 21.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1918 kl. 4 e. m.

*Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 21,
i anledning av väckt motion, om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående avskaffande av biskops och konsistoriums
överinseende över de allmänna läroverken och statens
folkskoleseminarier.*

I en inom andra kammaren av herr *Björck m. fl.* väckt motion, nr 266, hemställes, att Kungl. Maj:t ville — eventuellt och i den mån riksdagens medverkan därtill erfordras — efter inhämtande av riksdagens beslut vidtaga sådan ändring i nu gällande stadga för de allmänna läroverken och för statens folkskoleseminarier, att biskops och konsistoriums överinseende över nämnda undervisningsanstalter avskaffas.

Med avseende på motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från läroverksöverstyrelsen och folkskolöverstyrelsen, vilka yttranden som bilagor finnas fogade vid utskottets utlåtande.

Andra kammarens utskott har lämnat följande historik:

»År 1910 väcktes i första kammaren av herr *Eliel Löfgren* motion, vari hemställdes, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande av sådan ändring i gällande bestämmelser, att de nuvarande eforaten över rikets läroverk avskaffades eller, därest några av de med nämnda ämbete förenade funktioner ansåges böra bibehållas under särskilt ämbete, i allt fall biskops självskrivna utövande härav måtte upphöra. Motionären sade sig icke vilja bestrida, att denna anordning haft goda skäl för sig, innan läroverksöverstyrelsen inrättades, men ansåg, att med den förändrade organisationen av

Historik.

läroverkens skötsel eforaten kommit att sakna varje berättigande. Enligt motionärens åsikt borde biskoparnas eforat kunna avskaffas utan ändring av allmän lag eller kyrkolag och biskops skyldighet att vaka över undervisningen i stiftets skolor kunna bibehållas utan att han därför ägde något särskilt ämbete i skolorganisatoriskt hänseende.

Lagutskottet, som erhöll detta ärende till förberedande behandling, hade på anförda grunder hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Första kammaren biföll denna utskottets hemställan.

I andra kammaren däremot bifölls den i ämnet väckta motionen med 100 röster mot 89.

År 1913 väcktes i andra kammaren av herr Christiernson motion med hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att biskops självskrivna eforusställning måtte upphöra och inkomma till riksdagen med förslag härom. Lagutskottet, dit ärendet hänvisades, hemställde i avgivet utlåtande i anledning av motionen, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och, där riksdagens medverkan erfordrades, för riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gällande bestämmelser, att biskopens eforusställning över de allmänna läroverken inom stiftet komme att upphöra. Denna utskottets hemställan bifölls av andra kammaren efter en längre överläggning med 141 röster mot 61, men avslogs av den första.»

Andra kammarens utskottsutlåtande är av följande lydelse:

»Utskottet anser, att vid bedömandet av föreliggande fråga man i första rummet har att taga ställning till det principiellt viktiga spørsmålet: bör undervisningen i läroverk och seminarier — om vilken det i motionen närmast är fråga — stå under kyrkans överinseende eller vila på självständig grund? Andra kammaren har vid 1910 och 1913 års riksdagar uttalat sig mot kyrkans förmyndarskap på dessa områden. Utskottet anser, att de skäl, som vid dessa tillfällen anförts till stöd för den uppfattning, som andra kammaren uttalat, fortfarande äga sin fulla giltighet och att andra kammaren sålunda bör vidbliva den ståndpunkt, den förut intagit i frågan.

Föreliggande reformförslag har ingalunda ett utslutande formellt syfte utan är i mycket väsentliga avseenden av reell och praktisk innebörd. Det behöver endast framhållas, att enligt läroverksstadgan det tillkommer eforus att hava uppsikt över de allmänna läroverken i stiftet och särskilt över det

sätt, varpå kristendomsundervisningen vid dem handhaves samt att för sådant ändamål besöka läroverken. Dessa och andra åligganden innebära ju i själva verket, att kyrkan i eforus' person utövar ett protektorat över nämnda undervisning. En tid har funnits, då skolan så att säga uppväxte i kyrkans hägn och var i behov av dess tillsyn och omvårdnad, men denna tid är nu förbi. Skolan har numera vunnit så stor självständighet, att den bör sekulariseras och helt frigöras från beroendet av kyrkan.

Det finnes intet verkligt skäl till, att biskoparna skola vara självskrivna eforer över läroverken och äga det överinseende över de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna, som nu tillkommer dem. Utskottet får därför med anledning av herr Björcks m. fl. förevarande motion hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier avskaffas.»

Reservation hade anförts av herrar *Welin*, *Bergström* i Högsön och *Månsson* i Backa.

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Andra kammarens utskott har uttalat, att vid bedömandet av föreliggande fråga man i första rummet hade att taga ställning till det principiellt viktiga spørsmålet, huruvida undervisningen i läroverk och seminarier bör stå under kyrkans överinseende eller vila på självständig grund. Enligt utskottets mening har nu ifrågavarande spørsmål icke den djupt ingripande betydelse, som ur andra kammaren utskotts berörda uttalande framskyntar utan synes huvudsakligen inskränka sig till att vara en fråga, huruvida det ur *praktiska synpunkter* må anses lämpligt, att de funktioner, som i avseende å de allmänna läroverken och seminarierna nu tillkomma biskopar och domkapitel, utövas av nämnda myndigheter. De praktiska synpunkterna synas utskottet således i första hand böra vara bestämmande vid bedömandet av frågan om avskaffande av biskops och domkapitels inseende över de allmänna läroanstalterna.

I nu förevarande motion och utlåtande hava såvitt utskottet kunnat finna icke angivits några sådana av berörda myndigheters funktioner i avseende å skolväsendet föranledda olägenheter, som enligt utskottets mening äro ägnade att stödja kravet på den ifrågasatta reformen. Däremot tror sig utskottet kunna med rätta våga det påståendet att såväl eforusinstitu-

Utskottet.

tionen som domkapitlen väl fyllt de uppgifter, som på skolväsendets område ålegat dem och kan utskottet därvid stödja sig på, utom den erfarenhet utskottet på området må besitta, det av läroverksöverstyrelsen i ämnet avgivna utlåtandet. Med instämmande vill utskottet i detta sammanhang hänvisa till nämnda överstyrelses uttalande, att det synes bättre att fasthålla vid en redan förefintlig i huvudsak väl fungerande institution än att skapa en ny utan den fasthet traditionen ger och med även i övrigt ovissa förutsättningar för fyllandet av sin uppgift.

Utskottet vill slutligen fästa uppmärksamheten på att ett biträdande av andra kammarens ifrågasatt beslut komme att i visst avseende föregripa den nu pågående och inom kort verkställda utredningen av frågan om de kyrkliga konsistoriernas omorganisation. Enligt vad folkskoleöverstyrelsen erinrat kommer nämligen under berörda utredningsarbete jämväl spörsmålet om mellaninstanserna för folkskoleväsendets ledning att bliva föremål för omprövning. Givetvis vore det såsom folkskolöverstyrelsen uttalat lämpligast, att den i förevarande motion ifrågasatta förändringen, i vad densamma avser folkskoleseminarierna, finge i berörda sammanhang upptagas till prövning. Måhända kan av utredningens resultat även frågan om domkapitlens befattning i avseende å de allmänna läroverken komma att röna inflytande.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 21 maj 1918.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Bergman, Hulting, Schyller, Oscar Olsson, Malkolm Petersson* och *Lallienau*.

Reservation

av herrar *Bergman*, *Oscar Olsson* och *Malkolm Petersson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Då efter inrättande av särskilda överstyrelser över såväl de allmänna läroverken som seminarierna biskops och domkapitels i förut rådande förhållanden grundade överinseende över nämnda läroanstalter synes vara i det väsentliga överflödigt, anser sig utskottet böra föreslå kammaren att biträda medkammarens beslut om skrivelse angående dess upphörande i den mån kyrkolag, testamentariska förordnanden eller andra av riksdagens åtgärder oberoende stadganden ej lägga hinder i vägen därför. Den allmänna uppsikt över skolväsendet som enligt kyrkolagen ännu kan anses tillkomma biskoparne och domkapitlen beröres alltså härav icke, vadan den invändning mot den ifrågasatta förändringen, som utgår från åberopande av kap. 24 § 3 av kyrkolagen samt § 15 av kungl. förordningen av den 11 febr. 1687, torde sakna betydelse. Det mot den föreslagna åtgärden anförda skälet, att det skulle behövas en mellanmyndighet mellan överstyrelsen och den enskilda läroanstalten, synes sakna bärkraft, då biskops och domkapitels befattning med läroverk och seminarier i så fall väl vore mera behöflig beträffande de viktigare ärenden, i vilka deras befogenhet dock redan nu är avskaffad. I varje fall synes en sådan mellanmyndighets obligatoriska bundenhet vid ett eklestiastikt ämbete eller ämbetsverk icke fullt stämma överens med den princip, från vilken inrättandet av lekmannastyrelser över ifrågavarande undervisningsverk utgår.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.»

Bilaga 1.

Till Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Med anledning av den av herr Björck med flera väckta och till Kungl. Läroverksöverstyrelsen remitterade motionen angående avskaffande av biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier får Överstyrelsen i avseende å de allmänna läroverken anföras följande.

Det grundläggande stadgandet angående biskops inseeende över de inom hans stift befintliga allmänna läroverken återfinnes i kapitel 24 § 3 av kyrkolagen, så lydande: »Biskoparna skola ock hava uppsikt med gymnasier och skolor så ock ungdomens upptuktelse efter skolordningen, uti vilken ingen må egenvilligt göra någon ändring. De skola ock se på lektorer och skolmästare, med vad flit, åhåga och nytta de sina ämbeten förrätta, avskaffa dem, som äro därtill oskicklige och försumlige, och inga andra därtill befordra, än dem de förvisso känna och veta vara ungdomen nyttige». Motsvarande stadgande angående domkapitlen kan anses föreligga i § 15 av Kungl. Maj:ts förordning den 11 februari 1687, huru med rättegång uti domkapitlen skall förhållas, så lydande: »Biskopen och kapitlet böra ock döma uti de saker, som förefalla vid visitationer och prästmöten, och de, som egentligen angå präste- och skolestånds personer, högre och lägre, vad deras ämbeten och fel vidkommer uti lära och leverne, och hava däruppå en noga och allvarsam uppsikt; sker det annorledes, så skall allt vad som härutinnan förses och försummas på deras ansvar ankomma.»

Dessa allmänna stadganden hava enligt sakens natur under tidernas lopp dels kompletterats genom speciella bestämmelser, dels ändrats och delvis upphävt, antingen uttryckligen eller på det sätt, att de i vissa delar blivit omöjliga att tillämpa, genom att mot desamma stridande författningar utfärdats. Såvitt Överstyrelsen kan bedöma, är det dock endast sista delen av det först anförda lagrummet från och med ordet »avskaffa», som bör betraktas såsom upphävd; i övrigt torde de anförda stadgandena alltfört vara gällande.

Däremot hafva de på annat håll givna mera speciella besträmmelserna i stort sett gått i den riktningen, att det ena momentet efter det andra av biskops och domkapitels befattning med de allmänna läroverken försvunnit, så att denna befattning kommit att röra sig på ett alltmer begränsat område. Överstyrelsen torde icke behöva redogöra för denna småningom skeende avvitringsprocedur utan vill i stället positivt redogöra för nu gällande hithörande bestämmelser.

Dessa äro huvudsakligen att finna i läroverksstadgan. Om *eforus* heter det där i § 200: »Biskop vare, där icke annorlunda är stadgat, eforus över de i hans stift inträttade allmänna läroverk», och i § 206: »Är biskopsämbete ledigt eller inträffar för biskop laga förfall, tillkomme främste ledamoten i domkapitlet de rättigheter och

skyldigheter, som tillhöra eforus.» Ett undantag från den sålunda givna allmänna ordningen utgöra förhållandena i Stockholm enligt § 207, som så lyder: »I huvudstaden utgör den av Kungl. Maj:t förordnade direktionen över Stockholms stads undervisningsverk eforalstyrelse för de därstädes inrättade allmänna läroverken och äger, där ej annorlunda särskilt är föreskrivet, i tillämpliga delar samma befogenhet och åligganden som eforus.» I denna direktion är ärkebiskopen självskrivnen medlem och vice ordförande, varjämte bland ledamöterna finnes en, som är utsedd av Stockholms stads konsistorium; i övrigt har direktionens sammansättning ingen kyrklig karaktär.

Om eforus' uppgift finnes i § 201 av läroverksstadgan följande allmänna föreskrift: »Eforus tillkommer att hava uppsikt över de allmänna läroverken i stiftet och särskilt över det sätt, på vilket kristendomsundervisningen vid dem handhaves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken; börande han, därest brister av honom bemärkas, därom hos Överstyrelsen göra anmälan.» Om mera speciella uppdrag för eforus finnas stadganden på skilda ställen i läroverksstadgan och andra läroverksförfattningar. Överstyrelsen sammanställer dem här, i huvudsak i den ordning, i vilken de i läroverksstadgan förekomma.

Enligt §§ 17 och 202 skall eforus efter rektors förslag bestämma dag för terminernas början och slut. Enligt §§ 24 och 202 skall eforus efter rektors förslag bestämma ordning för lärjungarnas gudstjänstbesök. Enligt §§ 26, 202 och 203 skall eforus efter rektors förslag bestämma tid för läroverkets årsavslutning med därmed förenade förhör och uppvisningar samt bör, i den mån hans tid det medgiver, närvara vid dessa förhör och uppvisningar samt därefter hemförlova ungdomen. Enligt §§ 69 och 203 bör eforus, i den mån hans tid det medgiver, närvara vid realskoleexamen. Enligt §§ 95 och 203 bör eforus på samma sätt närvara vid studentexamen samt skall för samma examen utse vissa vittnen. Enligt § 150 skall eforus vid ombyte av rektor anställa inventering av läroverkets kassor och värdehandlingar samt övriga tillhörigheter. Enligt mom. 2 av nådiga kungörelsen den 7 december 1906 angående bestämmelser rörande sättet för uppgörande av de allmänna läroverkens räkenskaper m. m. skall eforus minst en gång om året förrätta liknande, fast mindre omfattande inventering. Enligt § 163 skall eforus, såvida han är vid lärosätet närvarande, underrättas om kollegiets sammankomst; kommer han vid denna tillstädes, deltaga han, där han så vill, såsom ordförande i målens behandling. Enligt § 183 skall Överstyrelsen bereda eforus tillfälle att avgiva underdånigt yttrande i fråga om besättande av lärartjänst, vari kristendom ingår som ämne. Enligt § 204 skall eforus för varje allmänt läroverk inom stiftet, med undantag av de i stiftsstaden belägna högre allmänna läroverken och stiftets samskolor, förordna en inspektor, genom vilken såsom ställföreträdare eforus, i den mån han finner lämpligt, äger att utöva den befogenhet och de åligganden, som eforus tillkomma. Särskilt nämnes i §§ 26, 69, 95, 150 och 163 samt i den nämnda nådiga kungörelsen angående läroverkens räkenskaper, att inspektor kan inträda i eforus' redan nämnda rätt, respektive skyldighet att närvara vid, respektive leda årsavslutningar, examina, inventeringar och kollegiesammanträden. Enligt § 208 skall eforus utse ordförande i styrelse för statssamskola, vilken intar en ställning i viss mån analog med inspektors.

Vad angår *domkapitlets* befattning med läroverksärenden, har senare tiders lagstiftning eller praxis icke upphävt domkapitlets ovan framhållna egenskap av forum i fråga om åtal för tjänstefel mot läroverkslärare. Men visserligen har en rätt bety-

dande oklarhet inträtt rörande hithörande förhållanden. Å ena sidan har det hänt, att de i kapitel 25 av strafflagen givna bestämmelser om brott av ämbetsmän hava tillämpats jämväl på läroverkslärare, så att allmän domstol upptagit och avdömt mål angående tjänstefel av sådana lärare. Å andra sidan har Överstyrelsen genom §§ 193 och 198 av läroverksstadgan fått en visserligen rätt begränsad disciplinär myndighet över läroverkens lärarpersonal.

I övrigt är domkapitlens befattning med läroverksärenden mycket begränsad. Enligt § 214 mom. 2 skall vederbörande domkapitel erhålla tillfälle att avgiva yttrande i fråga om sådana byggnads- eller reparationsföretag vid läroverk, till vilka utgå bidrag ur stiftets byggnadskassa. Enligt § 217 mom. 1 skall domkapitel mellan de i stiftet varande särskilda läroverks premie- och fattigkassor årligen fördela vissa till domkapitlet ingående för detta ändamål anslagna medel. Enligt § 227 mom. 2 skall domkapitlet i stift, där byggnadskassa finnes, årligen utse en av de båda revisorer, som skola granska varje särskilt läroverks byggnadsfond. Även utan föreskrift i läroverksstadgan kunna domkapitlen ha en viss befattning med läroverksärenden, nämligen dels i fråga om sådana ärenden, övervägande av ekonomisk art, som enligt sakens natur måste helt eller delvis handläggas av stiftsstyrelsen, till exempel frågor rörande prebendepastoratet, dels i sådana fall, där vissa testamenten och donationsbrev giva domkapitlet ett uttryckligt uppdrag, till exempel i fråga om förvaltning och tillsättning av stipendier. Särskilt i sistnämnda avseende har också eforus åtskilliga uppdrag av lokal natur, som icke beröras av den allmänna lagstiftningen.

Bland sålunda omnämnda grupper av ärenden äro två för närvarande under utredning. Den 12 oktober 1909 ingick Överstyrelsen till Kungl. Maj:t med underdånigt förslag till ändringar i gällande bestämmelser angående lärarnas vid de allmänna läroverken ställning i disciplinärt avseende. Detta förslag har ännu icke föranlett utfärdande av nya bestämmelser i ärendet, men i sammanhang med frågan om domkapitlens omorganisation pågår för närvarande inom Kungl. Ecklesiastikdepartementet, med biträde av särskilt tillkallade sakkunniga, arbete för utarbetande av förslag till ändrade bestämmelser beträffande bland annat lärarnas vid de allmänna läroverken ställning i disciplinärt hänseende. Likaledes pågår för närvarande inom Överstyrelsen utredning angående frågan om lärjungarnas gudstjänstbesök. Överstyrelsen kan icke finna lämpligt, att dessa redan igångsatta utredningar skulle avbrytas för att ersättas med andra, och anser därför motionen i dessa avseenden icke böra föranleda någon åtgärd.

Vidare torde alla sådana eforal- och domkapitelsärenden, som bero på föreskrifter i testamenten och donationsbrev, böra lämnas orubbade. Detsamma gäller om sådana ärenden, som enligt sakens natur tillkomma stiftsstyrelsen, till exempel ärenden rörande lektorers prebendepastorat. Av dylika pastorat komma från och med instundande 1 maj att återstå endast två, nämligen de, som äro förenade med lektorstjänsterna i kristendom vid högre allmänna läroverken i Växjö och Karlstad. Det torde vara allenast en tidsfråga, när även de sålunda återstående lektorsprebendena bliva indragna. Men så länge de behålla sin nuvarande egenskap, måste stiftsstyrelsen, vare sig därom finnes någon föreskrift i läroverksstadgan eller ej, någon gång komma att taga befattning med frågor, som sammanhänga med dessa lektorstjänster. Likaledes är det helt naturligt, att så länge vissa av läroverkens kassor och byggnads- eller reparationsföretag, på sätt som ovan är anfört ur §§ 214, 217 och 227 av läro-

verksstadgan, åtnjuta understöd av medel, som förvaltas af stiftsstyrelsen, denna styrelse ha en däremot svarande befattning med läroverksärendena. Naturligtvis kan man tänka sig, att de sålunda givna understöden indragas, men i så fall måste de ersättas av andra inkomster, för att icke förändringen skall bliva till direkt skada för läroverken.

Härmed äro alla här ifrågakommande domkapitelsärenden berörda, och finner Överstyrelsen således i fråga om domkapitlen inga skäl föreligga till den av motionärerna föreslagna åtgärden.

I fråga om de eforalärenden, om vilka Överstyrelsen icke redan yttrat sig i samma riktning, är saken mera invecklad. Överstyrelsen vill fästa uppmärksamheten därvid, att det i början anförda stadgandet är av kyrkolags natur och följaktligen icke kan upphävas genom ändringar i läroverksstadgan utan allenast i den för ändringar i kyrkolagen stadgade ordning, således genom överensstämmande beslut av konung, riksdag och kyrkomöte. Emellertid är ifrågavarande stadgande så allmänt hållet, att det kräver förtydligande specialbestämmelser. Vad de allmänna läroverken angår, ha dessa bestämmelser sin naturliga plats i läroverksstadgan. Och ingen-ting hindrar, att likasom utvecklingen hittills gått i den riktningen, att eforus' befattning med läroverken genom dessa bestämmelser alltmer begränsats, så även hädanefter sker i allt större utsträckning. Men givet är, att denna begränsning icke kan utsträckas så långt, att eforusinstitutionen blir på en omväg upphävd. Anses ett sådant upphävande lämpligt, må det ske på den riktiga vägen, genom ändring av kyrkolagen. Den frågan föreligger emellertid egentligen icke nu med den av motionärerna givna frågeställningen. Eforusinstitutionen kan icke, såsom motionärerna synas tänka sig, upphävas genom ändringar i läroverksstadgan. På den vägen kunna allenast ske ändringar i omfattningen av institutionens uppgift.

En annan enligt Överstyrelsens mening grundläggande synpunkt är den, att det vid varje läroverk behöves en lokal, utanför kollegiet stående myndighet dels för avgörande av en del småärenden, vilkas centralisering allenast skulle göra arbetets gång tyngre, dels för utredande och förberedande av en del andra ärenden med den kännedom om lokala och personliga förhållanden, som Överstyrelsen icke i tillräcklig grad kan äga, dels också för ledningen av vissa läroverkens förrättningar, högtidligheter och dylikt. Att ett sådant behov förefinnes, har blivit erkänt bland annat därigenom, att Kungl. Maj:t såsom villkor för kommunal eller enskild läroanstalts ställe under Överstyrelsens inseende alltid giver den föreskriften, att anstalten i fråga skall stå under närmare tillsyn av en inspektor, som utses av Överstyrelsen. Överstyrelsen har också ofta i sitt arbete tillfälle iakttaga, vilket nyttigt inflytande på arbetet vid en läroanstalt en dylik lokal myndighet kan utöva. Men visserligen följer härav icke, att lämpligaste sättet för beredande av dylik myndighet är, att stiftets biskop är självskriven till att tjänstgöra såsom sådan, respektive utse annan person till sin ställföreträdare i denna egenskap. Det kan väl tänkas, att Överstyrelsen utsåge inspektor för de allmänna läroverken lika väl som för de kommunala och enskilda läroanstalterna.

På grund av de sålunda anförda allmänna grundsatserna bör enligt Överstyrelsens mening den föreliggande frågan begränsas sålunda: i vad mån böra lämpligen de enligt läroverksstadgan åt eforus givna uppgifterna begränsas utan åsidosät-

tande dels av hans genom kyrkolagen givna ställning, dels av läroverkens behov av lokal myndighet.

En viktig grupp av eforalärendena äro de, som röra kristendomsundervisningen. Dessa ärenden äro också de, som närmast sammanhånga med biskopens ämbetsställning i övrigt, och ett upphävande av hans befattning med dessa ärenden måste där för anses helt uteslutet, så länge merbemälda stadgande i kyrkolagen fortfarande är gällande.

En annan grupp av eforalärenden utgöres av rätten, respektive skyldigheten att närvara vid och i viss mån leda kollegisammanträden, examina, årsavslutningar och inventeringar. Dessa uppdrag kunna tänkas antingen helt försvinna eller överflyttas på annan lokal myndighet. Den förra möjligheten skulle Överstyrelsen anse innebära en verklig förlust. Det bidrager, såsom Överstyrelsen redan antytt, utan tvivel till stadgan i ett läroverks ställning, vare sig det gäller förhållandena inom läroverket eller uppträdandet utåt, vare sig det gäller vardagsarbetet eller högtidsstunderna, att en representativ person i sådan ställning, att han står fullt objektivt gentemot läroverket, dock på samma gång uppbär sin del av ansvaret för detsamma. Icke minst för rektor blir en sådan anordning mången gång ett stöd och en hjälp, som Överstyrelsen icke anser höra honom berövas. Ett överflyttande av detta uppdrag på annan person än stiftets biskop, utsedd exempelvis av Överstyrelsen, skulle icke innebära samma förlust som institutionens upphävande, men skulle dock enligt Överstyrelsens mening vara förenat med vissa olägenheter. Överstyrelsen har en ofta återkommande erfarenhet av svårigheten att finna och behålla verkligt lämpliga inspektorer för de många kommunala och enskilda läroanstalter, som stå under Överstyrelsens inseende, och har även någon gång erfarenhet av svårigheten att draga en klar gräns mellan dessa inspektors uppgift och den, som enligt ofta nämnda kyrkolagsstadgande måste anses tillkomma eforerna även i fråga om dessa anstalter. Att utvidga dessa olägenheter till att gälla jämväl de allmänna läroverken, därtill kan Överstyrelsen icke finna något skäl. Det synes bättre att bibehålla en i huvudsak väl fungerande enhetlig institution än att vid sidan av denna skapa en ny, till vilken det ofta nog kunde bli svårt att få lämpliga krafter och som komme att gentemot den förra ha oklara gränser.

Av de läroverksstadgan mera detaljerat angivna eforalärendena återstå allenast bestämmandet av dag för terminernas början och slut, bestämmandet av tid för årsavslutning m. m. samt utseendet av vittnen för studentexamen. Dessa ärenden torde möjligen kunna överflyttas på Överstyrelsen; men skall eforusinstitutionen av skäl, som ovan anförts, ändock bibehållas, finnes intet skäl att i dessa avseenden öka centralisationen och därmed jämväl Överstyrelsens redan förut nog tunga arbetsbörda. Vad särskilt angår dag och tid för årsavslutning, är det, om eforus skall förrätta denna avslutning, också lämpligast, att han bestämmer tid för den.

Återstår slutligen den i § 201 av läroverksstadgan givna allmänna föreskriften om eforus' uppgift, i den mån denna omfattar mer än inseendet över kristendomsundervisningen. Denna föreskrift är emellertid knappast annat än en omskrivning av kyrkolagens merbemälda stadgande och torde redan därför icke böra upphävas. Vad angår dess praktiska innebörd, vill Överstyrelsen anföra följande. Föreskriften i fråga skulle just genom sin allmänna hållning kunna tänkas innebära en viss risk,

antingen i den riktningen att eforus anser den till ingenting förpliktad eller i den riktningen att eforus på ett mindre taktfullt sätt ingriper för på honom främmande områden. Överstyrelsen vill emellertid såsom sin erfarenhet vitsorda, att dylika risker icke haft någon egentlig betydelse utan vida övervägts av det förut framhållna värde, som för läroverken ligger i förefintligheten av en institution av ifrågakaraktär.

Som sammanfattande omdöme vill Överstyrelsen alltså uttala, att erfarenheten av det sätt, hvarpå eforusinstitutionen i verkligheten fungerar, icke går i den riktningen, att de av motionärerna påyrkade förändringarna skulle innebära en vinst för läroverken, utan tvärtom.

Motionärerna synas emellertid i själva verket mindre ledas av hänsyn till läroverkens behov, sådana dessa i levande livet te sig, än av vissa teoretiskt principiella hänsyn. »Upprättandet av läroverks- och folkskolöverstyrelserna har», säga motionärerna bland annat, »tilldelat undervisningsväsendet en självständig administration, som är fullt vuxen att ensam utöva den myndighet, som nu tillkommer de nämnda kyrkliga institutionerna». Det hela är för motionärerna till stor del, för att icke säga i allt väsentligt, en principfråga om var makten över läroverken skall ligga. Överstyrelsen kan icke se saken ur denna synpunkt, enär eforernas ställning såsom framgår av den föregående utredningen, numera väsentligen är av rådande, hjälpare och stödjande karaktär. Motionärerna synas å Överstyrelsens vägnar vara rädda för inkräkning från eforernas sida på Överstyrelsens självständighet. Överstyrelsen kan på grund av sin under de gångna åren vunna erfarenhet icke finna en dylik farhåga befogad, men skulle å andra sidan känna det som en förlust, om Överstyrelsen i sitt arbete för läroverkens främjande icke längre finge påräkna samarbetet med eforerna.

Allenast i ett avseende framhålla motionärerna praktiska synpunkter, nämligen då de fästa uppmärksamheten vid den tidsutdräkt, som i vissa fall vållas av de kyrkliga myndigheternas befattningsmedel med läroverksärenden. Överstyrelsen vill icke förneka, att en sådan olägenhet någon enstaka gång kan göra sig gällande, men vill å andra sidan framhålla den väsentliga vinst i både tid och sakkunskap, som följer därav, att vissa ärenden, såsom redan påpekats, avgöras eller förberedas av lokal myndighet.

Överstyrelsen har i detta sammanhang icke kunnat underlåta att fästa sig vid det sätt, varpå motionärerna framställa föreliggande frågas tidigare utveckling. Motionärerna anse, att den 1904 genomförda stora läroverksreformen avsåg att helt undan- draga läroverken biskoparnas och domkapitlens inflytande. Då denna synpunkt är av grundläggande betydelse för den föreliggande motionen, har Överstyrelsen ansett sig böra göra densamma till föremål för särskild undersökning och får nu gentemot berörda uppfattning av syftet med nämnda reform erinra om följande sakförhållanden.

I sitt den 8 december 1902 avgivna betänkande upptog läroverkskommittén bland annat frågan om upprättande av centralstyrelse för läroverken och yttrade därvid bland annat: »Ju större fordringar ledningen av de kyrkliga ärendena ställer på biskop och domkapitel, desto oavvisligare framträder behovet av att dessa utslutande få ägna sig åt denna uppgift och att domkapitlens organisation bestämmas endast med hänsyn till kyrkans behov. Men i samma mån blir det nödvändigt, att den närmaste uppsikten över och ledningen av det högre undervisningsväsendet kommer i andra händer». Av vissa anförda skäl stannade emellertid kommittén vid att icke avgiva förslag i frågan. Densamma upptogs emellertid i ett särskilt yttrande av kom-

mittens ledamot lektor Ernst Carlson, vilken med instämmande av ledamoten lektor P. E. Lindström framlade ett inom kommittén utarbetat förslag till s. k. läroverksråd. Detta ämbetsverk skulle visserligen bland annat övertaga en del av eforus' och domkapitels funktioner i avseende å läroverksärenden men ingalunda på sådant sätt och i sådan utsträckning, att nämnda myndigheters befattning med dylika ärenden skulle upphöra. Tvärtom förutsättes i den anförda motiveringen, att nämnda befattning skulle åtminstone tillvidare bestå. Sålunda nämna reservanterna bland de ärenden, som skulle tillkomma läroverksrådet, att efter yttrande av vederbörande eforus avgiva förord till ledig rektorsbefattning samt säga: »I avseende å rådets förhållande till eforer och domkapitel eller eventuellt omorganiserade lokala styrelser lärer detta bäst regleras genom en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion». Reservanterna tänka sig sålunda visserligen, att eforus och domkapitel i nu ifrågavarande avseende kunna komma att ersättas av annan myndighet, men nämna detta endast i förbigående såsom en framtida möjlighet utan att på något sätt antyda det såsom ett led i eller en konsekens av sitt förslag i övrigt.

I den nådiga propositionen angående ändrad anordning av de allmänna läroverken m.m., som avgavs till 1904 års riksdag, upptogs huvudtanken i reservanternas yrkande. I det till propositionen fogade utdrag av statsrådsprotokollet erinrade statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet von Friesen bland annat därom, att redan år 1847 dåvarande departementschef föreslagit konsistoriernas skiljande från befattningen med läroverken, samt yttrar: »Svårigheten för domkapitlen att fungera såsom läroverksstyrelser har med tiden blivit allt mera märkbar; deras rent kyrkliga uppgift tager alltmera deras verksamhet i anspråk, de kunna icke samverka med varandra, deras arbetssätt måste enligt sakens natur bliva ganska tungt, och allt detta försvårar i väsentlig grad ernåendet av den enhetlighet och planmässiga ledning som för läroverkens del vore önskvärda.» Därav drar han emellertid icke den slutsatsen, att domkapitlens befattning med läroverksärenden bör helt upphöra. Tvärtom uttalar han den mening, att det föreslagna ämbetsverket, som här får namnet Överstyrelse för de allmänna läroverken, bör få sin ställning till domkapitlen närmare bestämd genom en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion. Om eforus talas i detta sammanhang icke.

I anledning av den nådiga propositionen väcktes av herr J. T. Larsson i Lund i Andra kammaren en motion, som gick ut bland annat därpå, att den befattning med läroverksärenden, som tillkomme eforus och konsistorium, måtte upphöra. Det förefinnes en påtaglig skillnad mellan den syn på frågan, som anlägges å ena sidan i den förut anförda reservationen inom läroverkskommittén samt i den nådiga propositionen å andra sidan i den nyssnämnda motionen. På de båda förra ställena anläggas de praktiska synpunkterna av läroverkens behov, på det senare stället göres frågan till en principfråga angående särskiljandet av skolans och kyrkans angelägenheter.

Det särskilda utskottet nr 1, till vars behandling den nådiga propositionen samt de med anledning av densamma väckta motioner hänvisades, tillstyrkte i huvudsak Kungl. Maj:ts förslag angående inrättande av en överstyrelse för de allmänna läroverken men avstyrkte herr Larssons motion utan annan motivering än att lämpligheten av de i densamma föreslagna åtgärderna icke torde kunna bedömas, innan någon erfarenhet om den nya överstyrelsens verksamhet föreläge. I fråga om överstyrelsens

inrättande reserverade sig tre av utskottets medlemmar, däremot ingen i fråga om herr Larssons motion.

Vid kamrarnas debatter angående läroverksreformen vidrördes av en och annan talare även nu ifrågavarande sida av densamma. Det i detta avseende viktigaste yttrandet är följande, som i andra kammaren fälldes av departementschefen: »Föreliggande förslag innebär en början till att i någon mån sekularisera läroverksstyrelsen, och jag tror, att detta är ett steg åt riktigt håll.» Anmärkningsvärt är emellertid, vilken underordnad roll principfrågan spelade i båda kamrarnas debatter, vilket för hållande bland annat tog sig det uttrycket, att i ingendera kammaren sades ett ord eller framställdes ett yrkande till förmån för herr Larssons motion, vilken således varken kom under debatt eller votering.

I riksdagens underdåniga skrivelse i anledning av propositionen finnes frågan om de kyrkliga myndigheternas ställning till läroverken icke berörd.

Under sådana omständigheter kan Överstyrelsen icke anse motionärernas uppfattning av syftet med 1904 års läroverksreform riktig. Överstyrelsen vill naturligtvis icke bestrida det påtagliga faktum, att reformen innebar en rätt långt gående boskillnad mellan läroverken och de kyrkliga myndigheterna, ej heller det nästan lika påtagliga faktum, att mer än en av dem, som medverkade, till och med i mer eller mindre ledande ställning, vid reformens genomförande, tänkte sig den sålunda genomförda boskillnaden såsom allenast början till en allt längre i samma riktning gående utveckling, som förr eller senare borde resultera i fullständig skilsmässa. Men därav följer icke, att de beslutande myndigheterna bundit sig vid vissa principer, som sedan genom den inneboende konsekvensens makt ovillkorligen borde utveckla sig allt vidare. Tvärtom hava dessa myndigheter helt undvikit att inlåta sig på principfrågan och betraktat hela spörsmålet ur den praktiska lämplighetens synpunkt.

Sedermera har Andra kammaren, i anledning av väckta motioner, för sin del beslutat vid 1910 års riksdag att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande av sådan ändring i gällande bestämmelser, att de nuvarande eforaten över rikets läroverk avskaffades eller, därest några av de med nämnda ämbete förenade funktioner ansåges böra bibehållas under särskilt ämbete, i allt fall biskops självskrivna utövande härav måtte upphöra, samt vid 1913 års riksdag att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och, där riksdagens medverkan erfordrades, för riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gällande bestämmelser, att biskopens eforusställning över de allmänna läroverken inom stiftet komme att upphöra. I två avseenden skilja sig dessa beslut från motionärernas nu föreliggande yrkanden. Å ena sidan har kammaren begränsat beslutet till att gälla allenast eforerna och har icke yttrat sig angående domkapitlen. Å andra sidan har kammaren icke begränsat yrkandet till att gälla allenast läroverksstadgan, tydligen i den insikten, att ändringar jämväl i andra lagar måste ske för det avsedda syftets vinnande.

Överstyrelsen vill till sist sammanfatta sin ställning till den föreliggande frågan på följande sätt.

Av hänsyn till pågående utredningar, angående vilkas blivande resultat Överstyrelsen för närvarande icke kan uttala någon mening, bör för närvarande ingen ändring vidtagas i gällande bestämmelser angående lärarnas vid de allmänna läro-

verken disciplinära ställning eller angående lärjungarnas vid samma läroverk guds-tjänstbesök.

Äv hänsyn till död mans vilja bör ingen ändring vidtagas i fråga om biskopars och domkapitels på testamenten och donationsbrev vilande befattning med vissa läroverksärenden.

På grund av sakens natur bör ingen ändring vidtagas i biskops och domkapitels befattning med sådana läroverksärenden, som så att säga allenast till sin ena sida äro läroverksärenden och till sin andra sida uppenbarligen röra stiftsstyrelsen.

Utom dessa tre kategorier av ärenden hava domkapitlen numera ingen befattning med läroverken; och Överstyrelsen anser således, att i fråga om domkapitlen motionen icke bör föranleda någon åtgärd.

I fråga om sådana eforalärenden, som icke jämväl falla inom dessa nu nämnda grupper, kan saken i viss mån ställa sig olika, allteftersom frågan enligt motionärernas egen anvisning begränsas till att gälla allenast ändringar i läroverksstadgan eller utsträcker till att gälla jämväl hithörande lagstiftning.

Under den förra förutsättningen kan eforusinstitutionen icke upphävas, när den vilar på stadgande i kyrkolag; frågan måste således inskränkas till att gälla begränsning av eforalärendena. Vid en sådan begränsning måste stadgandena angående eforus' allmänna ställning samt angående hans befattning med kristendomsundervisningen bibehållas, när deras upphävande skulle kränka gällande kyrkolag. Övriga eforalärenden skulle kunna överflyttas till en mindre del till Överstyrelsen, till större delen till någon annan lokal myndighet än eforus. Men Överstyrelsen kan icke finna, att vare sig ärendenas större centralisation eller deras fördelning på två olika, i viss mån varandra korsande lokala myndigheter skulle innebära någon vinst för läroverkens arbete.

Skulle återigen frågan, med gående utöver motionen, upptagas i hela sin principiella vidd, anser Överstyrelsen det vara ett obestridligt faktum, att den hittillsvarande utvecklingen gått i riktning mot eforalmyndighetens allt större begränsning, och anser möjligt, att denna begränsning kan komma att fortgå till sagda myndighets fullständiga försvinnande, men kan icke finna, att läroverkens självständighet eller förmåga i övrigt att fylla sin uppgift i någon mån skulle kräva ett dylikt försvinnande. Överstyrelsen håller fastmer före, att en lokal myndighet med i huvudsak eforus' ställning är befrämjande för läroverkens sunda utveckling och att det då är bättre att fasthålla vid en redan förefintlig, i huvudsak väl fungerande institution än att skapa en ny utan den fasthet, traditionen ger, och med även i övrigt ovissa förutsättningar för fyllandet av sin uppgift.

Naturligtvis vill Överstyrelsen med detta intet invända mot att, efter hand som erfarenheten därav påvisar verkligt behov, jämkningar och förändringar genomföras i fråga om biskops och domkapitels ställning till de allmänna läroverken.

Stockholm den 9 mars 1918.

För Läroverksöverstyrelsens chef:

ANDERS HENNIG.

August Johansson.

Axel Berlin.

Bilaga 2.

Sedan Folkskolöverstyrelsens yttrande inforrats i anledning av en inom riksdagens andra kammare väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av biskops och konsistoriums överinseende över de allmänna läroverken och statens folkskoleseminarier, får Folkskolöverstyrelsen, som torde hava att yttra sig i ärendet blott i vad detsamma avser folkskoleseminarierna, anföra följande.

Till en början vill Överstyrelsen erinra, att nu gällande bestämmelser i fråga om konsistoriernas befattning med folkskoleseminarierna äro av så sent datum som den 3 juli 1914 samt att grundragen av sagda bestämmelser år 1913 förelades riksdagen, utan att riksdagen däremot gjorde någon invändning. I vederbörande departementschefs yttrande till statsrådsprotokollet, då proposition i ämnet avläts till 1913 års riksdag, framhålles såsom den huvudsakliga anledningen till att konsistorierna borde kvarstå såsom lokala styrelser för seminarierna den omständigheten, att konsistorierna funnos böra fortfarande tjänstgöra som distriktsstyrelser för folkskoleväsendet samt att det måste anses rimligt och naturligt att, därest den centrala ledningen bleve gemensam för seminarierna och övriga till folkundervisningen hörande anstalter, samhörighet upprätthölles även beträffande mellaninstansen mellan överstyrelsen och läroanstalterna.

Den behandling, som frågan fick vid 1913 års riksdag, kan alltså anses innebära ett erkännande av den grundsatsen, att folkskoleseminarierna i administrativt hänseende, vare sig det gäller den centrala ledningen eller fråga är om mellaninstanserna, böra sammanhållas med folkskolorna och övriga folkundervisningsanstalter.

Emellertid har Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 13 november 1914 uppdragit åt en kommitté att verkställa förnyad utredning av frågan om de kyrkliga konsistoriernas omorganisation. Ehuru i denna kommittés uppdrag icke uttryckligen innefattas frågan om konsistoriernas verksamhetsområde, är det tydligt, att spørgmålet om mellaninstanserna för folkskoleväsendets ledning måste bliva föremål för omprövning vid granskningen av kommitténs förslag. Vid sådant förhållande och då kommittén, enligt vad Överstyrelsen inhämtat, inom en nära framtid, kommer att avgiva sitt betänkande, synes det Överstyrelsen vara lämpligast, att den i förevarande motion ifrågasatta förändringen i vad densamma avser folkskoleseminarierna får i berörda sammanhang upptagas till prövning.

Stockholm den 2 mars 1918.

K. E. SANDBERG.

Olof Wibelius.